1930'LAR TÜRKİYESİ'NDE DEMOKRASİ VE KEMALİZM TARTIŞMALARI

Nedim Yalansız

Kemalizm'in bir ideoloji olup olmadığı ve demokrasi ile ilişkisi dönem dönem tartışma konusu olmaktadır. Konuyla ilgili olarak Kemalist rejimin siyasal sistemler içindeki yerini inceleyen ve demokrasi kuramlarından hareketle Kemalist rejimin ve ideolojinin, bazı uygulamalarından yola çıkarak, ne kadar demokrat olduğunu tartışan çalışmalar bulunmaktadır[1]. Bu makalede daha çok o dönemde Türk Devrimi'ni ideolojileştirmeye çalışan aydınların, Kemalizm'le demokrasiyi nasıl bağdaştırdıklarını ve dönemin siyasal konjonktüründe, nasıl bir siyasal sistemi hedeflediklerini yansıtmaya çalışacağım.

Kemalizm bir ideoloji olarak resmen ilan edilmeden önce (CHP'nin 1935 tarihli parti programında, altı ilke Kemalizm olarak tanımlanmıştı); Atatürk ilkeleri, düşünce aşamasından yeni bir siyasal sistem oluşturma boyutuna geçerken, hedef olarak çağdaş batı demokrasileri seçilecektir. Ancak, Batılı demokrasilerin, kapitalizmin çökmesinden kaynaklanan rejim buhranında; özellikle 1930'lu yıllarda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de rejim tartışmalarının yapıldığını görmekteyiz. Bu tartışmalara geçmeden önce Atatürk'ün bu konudaki düşüncelerine yer vermeyi, Türk Devrimi'ni gerçekleştiren liderin ne düşündüğünü ve daha sonra ne tür görüşlerin ortaya çıktığını ve geliştiğini görmek açısından anlamlı buluyorum.

Atatürk'te demokrasi düşüncesi ilk olarak, "ulusal egemenlik", "ulusal irade", "halk idaresi-halk hükümeti" kavramları içerisinde değerlendirilmiş; bu kavramlar Amasya Genelgesi'nden başlayarak alınan hemen bütün kararlarda en çok vurgulanan esaslar olarak işlenmiştir. Bu esaslar, bizzat Atatürk tarafından 18 Eylül 1920'de, T.B.M.M.'ne Teşkilat-ı Esasiye Kanunu layihası olarak sunulan bir programda, yeni kurulan rejimin "maksat ve meslek"(amaç ve yöntem)i olarak belirlenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasasının (20 Ocak 1921) temelini oluşturmuştur. "Halkçılık Programı" olarak bilinen bu programın 6.maddesinde; "*Hakimiyet bilakaydü şart milletindir. Usulü idare, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müsteniddir*" denilmektedir. Bu madde anayasada 1.madde olarak aynen yer alacaktır[2]. Halkçılık düşüncesini siyasal parti kurma

aşamasında da vurgulayacak olan Atatürk, 7 Aralık 1922 tarihinde Ankara basınına, "*Halkçılık esasına müstenid ve Halk Fırkası namiyle siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde*" olduğunu açıklayacaktır[3].

Bundan sonra Atatürk'ün halkçılık düşüncesi demokrasiye en yakın tanımıyla Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF)'nın 9 Eylül 1923 tarihli nizamnamesinde yer alacaktır[4]. Nizamnamenin ilk iki maddesi şöyledir: "*Madde I- Halk Fırkası; Cemiyetler Kanunu mucibince teşekkül etmiş siyasi bir cemiyettir. Gayesi; milli hakimiyetin, halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi asri bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de bütün kuvvetlerin fevkinde kanunun velayetini hakim kılmaya çalışmakdır.*

Madde II- Halk Fırkası nazarında halk mefhumu, herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavatı kabul eden bütün ferdler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vaz'etmekdeki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan ferdlerdir"[5]

İlk maddede gördüğümüz; "ulusal egemenliğin halk tarafından halk için yürütülmesi"[6], "bütün kuvvetlerin işleyişinde kanunun egemen kılınması" demokrasinin en belirgin özellikleridir.

İkinci maddede gördüğümüz; halk kavramının herhangi bir sınıfa özgü / ayrılmış olmayacağı ve bu kavrama dahil olan bütün bireylerin hiçbir ayrıcalık iddiasında bulunmayan ve kanun önünde eşitliği savunan bireyler olacağı ilkesi, bir dönem tek başına ülkeyi idare eden CHF'nın demokrasi ilkelerini benimsediğini açıkça göstermektedir. CHF'nın 1923 tarihli bu nizamnamesinin 2.maddesinden, benimsenen demokrasi anlayışının; sınıf farklılıklarını reddeden, daha çok eşitlikçi ve özgürlükçü "siyasi demokrasi" anlayışı olacağı anlaşılmaktadır[7].

1931 yılından itibaren ortaöğretim kurumlarında okutulmaya başlanan, hatta bazı bölümlerini Atatürk'ün yazdığı ve Afet İnan ile Recep Peker'e yazdırdığı *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabında aynen şu ifade yer almaktadır: "***Demokrasi (halkçılık)*** *- Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hakimiyet, halka, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensipi, hakimiyetin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını iltizam eder. Bu suretle demokrasi prensipi, siyasi kuvvetin, hakimiyetin, menşeine ve meşruiyetine temas etmektedir. Demokrasinin tam ve en bariz hükümet şekli cumhuriyettir.*"[8] Görüleceği üzere 1930'larda artık halkçılık, demokrasi ile eş anlamda kullanılmakta[9] ve daha önceleri pek kullanılmayan demokrasi sözcüğü

sık sık vurgulanmaktadır. Hatta demokrasi kavramının tarihsel gelişimi ve demokrasinin belirgin özellikleri üzerinde de durulmaktadır[10]. *Medeni Bilgiler* kitabının, (İlk baskısı 1969'da yayınlanan) Atatürk'ün el yazılarının bulunduğu baskısında, Atatürk'ün el yazılarından kendisinin demokrasiyi siyasi içerikli olarak kabul ettiğini görmekteyiz. Atatürk'ün bu konudaki görüşleri şöyle: "*Demokrasi esas itibarile, siyasi mahiyettedir. Demokrasi, bir içtimai muavenet veya bir iktisadi teşkilat sistemi değildir. Demokrasi, maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariye, vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı istihkak eder. Bizim bildiğimiz, demokrasi siyasidir; onun hedefi, milletin, idare edenler üzerindeki mürakabesi sayesinde, siyasi hürriyet temin etmektir...*"[11]

Demokrasi bu şekilde siyasi içerikli kabul edilmekle birlikte "*devletin ekonomik hayatta fonksiyonunu belirleyecek bir iktisat politikasının*" gerekliliği yine aynı yıllarda ortaya çıkmıştır[12]. Öngörülen iktisat politikası; iktisadi devletçiliktir. İşte bu noktada uygulanması düşünülen iktisat politikasının, hedeflenen siyasi rejime uygunluğu; iktisadi devletçilikle, demokrasinin bağdaşıp bağdaşmayacağı sorunu açığa çıkacaktır.

Medeni Bilgiler kitabında, Atatürk'ün bu sorunu, liberalizm-devletçilik-demokrasi ilişkisi içerisinde irdeleyen görüşlerinin de varolduğunu görmekteyiz[13]. Kitabın "Vatandaşa Karşı Devletin Vazifeleri" başlıklı bölümünde Atatürk, bu vazifeleri sıralarken ilk olarak devletin esas görevlerini; iç ve dış güvenlik olarak tanımladıktan sonra, ilgili olduğu görevleri de yollar, demiryolları gibi bayındırlık işleri; eğitim işleri; sağlık işleri; sosyal yardım işleri; ziraat, ticaret, zanaata ait iktisadi işler olarak sıralamıştır[14]. İlgili olduğu bu ikincil görevleri devletin yapmaması fertlere terketmesi gerektiği iddiasında bulunanlara "ferdiyetçi" (yani liberal) dendiğini, buna karşılık "ulusun genel ve ortak çıkarlarına ait siyasi, fikri işlerde olduğu gibi, iktisadi her çeşit işlerin dahi, fertlere bırakılmayıp devlet tarafından yapılması(nın)" daha uygun olacağı görüşünü savunan "devletçiler"in olduğunu belirtmektedir[15]. Bundan sonra, uygulanması uygun görülen prensibi "ferdiyetçi" (liberal) ve "devletçi"lerin dayanak noktaları ve demokrasinin belirgin özelliklerini gözönünde tutarak ele alacağını söyleyen Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi esasına dayanan bir devlet olduğunu, demokrasinin gerçekte siyasi içerikli; "fikri", "ferdi" ve "müsavatperver" (eşitlikçi) olduğunu yinelemekte ve şunları eklemektedir: "*O halde, demokrasi esasına müstenit bir devlet, içtimai muavenet sistemi, veyahut bir iktisadi teşkilat sistemi değildir. Bunun için bu sahalara ait işlere, devletin karışmaması, bütün bu mahiyetteki*

işleri fertlere veya fertlerden mürekkep şirketlere bırakması mümkündür. Bu imkanın derecesini anlamak için, devletin, millete ve memlekete karşı ifasına mecbur olduğu esaslı vazifelerinin ikinci derecede görülen vazifelerle münasebet ve irtibatlarını düşünmek lazımdır"[16]. Buradan çok net olarak anlaşılacağı gibi Atatürk, devletin ikincil görevlerinin ya da dolaylı olarak ilgili olduğu işlerin, özel girişime verilmesini mümkün görmekte, ancak bunun gerçekleşebilmesi için devletin esas görevleri olan iç ve dış güvenlik konusunun dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir[17].

Atatürk, sözlerinin devamında liberalizm, devletçilik ve demokrasi ilişkisine nasıl baktığını şu şekilde açıklıyor: "*Görülüyor ki, iktisadi ve bazı içtimai işler, bir taraftan fertlerin menfaatleri ile alakadardır. Bunun içindir ki ferdiyetçiler bu işlere devletin karışmasını şahsi hürriyete tecavüz gibi görürler. Fakat bu işler içinde, dolayısiyle bütün milletin müşterek menfaatine temas ve taalluk eden noktalar da vardır. Bu sebeple, devletçilerin haklı oldukları noktaları kabul etmek muvafık olur.*

Hususi menfaat, ekseriya, umumi menfaatle, tezat halinde bulunur.

Bir de, hususi menfaatler, en nihayet, rekabete istinat eder. Halbuki, yalnız bununla iktisadi nizam tesis olunamaz. (...)

Fertler, şirketler, devlet teşkilatına nazaran zayıftırlar, serbest rekabetin, içtimai mahzurları da vardır; zayıflarla, kuvvetlileri müsabakada karşı karşıya bırakmak gibi...

Bundan başka devletin, ferde nazaran hırsı başka mahiyettedir. O, umumun müşterek menfaatini ve terakkisini düşünür. Fertleri hususi menfaat hırsından, ne dereceye kadar uzaklaştırmak mümkün olacağı düşünülmeğe değer.

Her halde, devletin, siyasi ve fikri hususlarda olduğu gibi, bazı iktisadi işlerde de nazımlığını, prensip olarak kabul etmek caiz görülmelidir. Bu takdirde karşı karşıya kalınacak müşkülat şudur: Devlet ile ferdin karşılıklı faaliyet sahalarını ayırmak (...)

Prensip olarak, devlet, ferdin yerine kaim olmamalıdır. Fakat, 'ferdin inkişafı için umumi şartları gözönünde bulundurmalıdır'. Bir de, ferdin şahsi faaliyeti, iktisadi terakkinin esas membaı olarak kalmalıdır. Fertlerin inkişafına mani olmamak, onların her noktai nazardan olduğu gibi, bilhassa iktisadi sahadaki hürriyet ve teşebbüsleri önünde, devlet kendi faaliyeti ile bir mani vücuda getirmemek, demokrasi prensibinin mühim esasıdır"[18].

Atatürk'ün sözlerinden, devletçilik görüşünün o dönemde

etkili olduğu, "ferdiyetçiliğe"(liberalizme) pek de iyi gözle bakmadığı anlaşılıyor. Buna rağmen tekrar tekrar vurguladığı; devlet faaliyetinin sınırını, bireyin gelişimini engellemeye başladığı nokta olarak kabul etmesi, onun demokrasi anlayışının özgürlükçü yönünü ortaya koyar[19]. Devletçiliği, "*Milli servetin tevziinde daha mükemmel bir adalet ve emek sarfedenlerin daha yüksek refahı, milli birliğin muhafazası için*"[20] zorunlu görmekle birlikte; "Memlekette her nevi istihsalin ziyadeleşmesi için, ferdi teşebbüsün devletçe elzem olduğunu ehemmiyetle kaydettikten sonra, beyan etmeliyiz ki, 'devlet ve fert birbirine muarız değil, birbirinin mütemmimidir'"[21] diyerek özel teşebbüse de güvence vermektedir.

Atatürk'ün, *Medeni Bilgiler* kitabının "Vatandaşa Karşı Devletin Vazifeleri" bölümünde yer alan son sözleri de demokrasi-devletçilik ilişkisi üzerinedir:

"*...Türkiye Cumhuriyeti'ni idare edenlerin demokrasi esasından ayrılmamakla beraber Mutedil devletçilik* prensibine uygun yürümeleri, bugün içinde bulunduğumuz hallere, şartlara ve mecburiyetlere uygun olur.*

Bizim takibini muvafık gördüğümüz mutedil devletçilik prensibi; bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takib eden sosyalizm prensibine müstenit Kollektivizm yahut Komünizm gibi hususi ve ferdi iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan bir sistem değildir"[22].

Atatürk, demokrasi esaslarına bağlı kalarak iktisadi alanda devletçilik politikasının uygulanacağını 1930 yılında bu şekilde ortaya koymuştur.

Medeni Bilgiler kitabını Afet İnan ve Recep Peker'in hazırlamasına rağmen, kitabın özellikle Afet İnan tarafından hazırlanan bölümü büyük ölçüde Atatürk'ün görüşlerinden oluşmuştur. Kitabın hazırlık aşamasında çeşitli yabancı kaynaklardan çeviriler yapıldığı gibi[23], Atatürk bazı arkadaşlarının fikirlerini de istemiş ve kendisi bizzat "Demokrasi" konusunda, "Hürriyet" konusunda çalışmış ve bu çalışmalarını kağıda dökmüştür. Afet İnan'a göre Atatürk'ün kendi el yazısıyla ve kendine özgü üslubuyla kaleme aldığı bu çalışmaları 1930 yılının Ocak ve Şubat aylarına aittir[24]. Zaten el yazısıyla yazdığı metinlere de 27 ve 31 Ocak 1930 tarihi düşülmüştür. Yukarıda aktardığımız demokrasi-liberalizm-devletçilik ilişkisine ait görüşleri de yine aynı tarihlerde yazılmıştır[25]. Bu görüşler dikkatlice incelendiğinde Atatürk'ün, bundan sonra atacağı adımlar için ön hazırlık yaptığı

anlaşılmaktadır. Nitekim 3 Nisan 1930'da, oy hakkının genelleştirilmesi yönünde önemli bir adım atılarak kadınlara, Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir[26]. Bu da demokrasiye yöneliş açısından önemli bir aşamadır.

İşte Türk Devrimi'nin liderinin, böyle bir düşünsel ve psikolojik ortamda bulunduğu sırada; İsmet Paşa hükümetine yönelik tabandan gelen huzursuzluğun ve Meclis'ten gelen eleştirilerin artması, yine aynı dönemde Paris büyükelçiliği yapan Fethi Okyar'ın 1930 Temmuz ayında Türkiye'ye gelerek İsmet İnönü hükümetine yönelik genel[27] ve batılı ülkelerden gelen özel eleştirileri[28] Atatürk'e iletmesi, Atatürk'ü Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesini gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Aslında bu muhalefet partisi denemesi, Atatürk tarafından daha önce tasarlanmış ve deneme için Fethi Okyar uygun görülmüştür. Ayrıca bu konuda Asım Us'un hatıralarında; 17 Haziran 1930 tarihinde İsmet İnönü'nün bu denemeden haberdar olduğu şöyle aktarılmaktadır: *"17 Haziran 1930'da İsmet Paşa dedi ki, '-Gelecek intihabatta bir muhalefet partisi de gelecek. Memleketi normal idare için bu lazım... Ancak şimdilik fırka meselesinden bahsi muvaffak bulmam, daha bir buçuk sene var. Bir sene sonra görüşülebilir. Fethi Bey ile aramızda telakki farkı vardır. Onun başka bir fırka başına geçmesini düşündük, fakat bilmiyoruz kabul eder mi? "*[29]. Bu sözleri iktidar partisi liderinin söylemesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinin "güdümlü" de olsa çok partili demokrasiye geçiş denemesi olduğunu ortaya koyar.

Ancak üç ay süren bu deneme ülkede bir "hürriyet" havası estirdiyse de Fethi Okyar'ın Atatürk'ten ve halktan aldığı destekle üç ay gibi kısa bir süre içerisinde belki de kendisinden beklenenin üzerinde sert bir muhalefet gerçekleştirmesi tepkilere (özellikle CHF'den) yol açmıştır[30]. Bu sert muhalefet bir noktaya gelmiştir ki, Atatürk kurucusu ve doğal lideri olduğu CHF'ye bağlılığını dile getirmek durumunda kalmıştır[31]. Fethi Okyar, 1924-1925 arasındaki üç aylık başbakanlığı sırasında aynı şekilde bu kez parti içinden İsmet Paşa'nın sert muhalefetiyle karşılaşmıştı[32]. Belki de bunun rövanşını almak istemiş olabilir[33], ama bu yaklaşımı kendisine bu görevi öneren Atatürk'le karşı karşıya gelmesine, sonuçta partisini feshetmesine neden olacaktır. Bu gelişmeler sırasında partiye, cumhuriyete muhalif olan birçok kişinin sızdığının anlaşılması[34] ve partinin feshinden kısa bir süre sonra Menemen Olayı'nın gerçekleşmesiyle; çok partili demokrasiye hazır olunmadığı, yapılan yanlışların ve yapılması gerekenlerin belirlenmesi gerektiği sonucuna varıldı.

Atatürk'ün, Menemen Olayı'ndan beş gün önce 18 Aralık

1930'da İstanbul Türk Ocağı'nda gençlere seslenişi anlamlıdır: "... *Yolunda çalıştığımız büyük mefkureyi halkın kalbinde bir fikir halinden bir his haline geçirmelisiniz.* ***Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir.*** *Bir takım kelimeler vardır ki, sık sık telaffuz edildiği halde, hatta münevverlerimiz arasında, onu tamamiyle anlayan çok değildir. Halkçılığımızın ne olduğunu, esasların neden ibaret bulunduğunu halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler deruhte etmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lazımdır. Cumhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız. Cumhuriyet prensiplerini sevdiriniz. Bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz...*"[35].

Bu sözlerin söylendiği tarihlerde Türkiye; Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği'nden gelen siyasi düşünce akımlarının (Nazizm, Faşizm, Bolşevizm) etki alanına girmişti. Atatürk'ün yukarıdaki düşüncelerinin ve ilkelerinin uygulanmasında en çok güvendiği Türk Ocaklılar'ın, özellikle İtalyan Faşizmi'nden etkilenmeleri[36] ve bir anlamda bu ilkelere ters düşmeleri; Atatürk'ün 25 Mart 1931'de "*...Memleketin ve inkılabın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır... Teessüs tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebketmiş olan Türk ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manasiyle yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm...*"[37] şeklinde bir açıklama yapmasına ve böyle bir önlem almasına neden olmuştur.

Bu ortamda Türk Devrimi'nin ideolojileştirilmesi düşüncesi güç kazanacaktır[38]. Atatürk, daha önceki satırlarımızda dile getirmeye çalıştığımız gibi demokrasinin altyapısını oluşturmak istemekteydi. Ancak 1930'lu yılların başındaki siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel ortam buna uygun değildi. Bunun üzerine Atatürk, devrimin ideolojisinin oluşturulması ve Türkiye'nin şartlarına en uygun olan siyasal sistemin belirlenmesi yönündeki fikir hareketlerine tam destek verdi. Bu konuda kısa sürede nitelikli yayınlar ortaya çıktı, fikir tartışmaları başladı ve aydınlar Türk Devrimi'ni ve uygulanması gereken siyasal sistemi kendi dünya görüşlerine göre yorumlamaya çalıştılar. Tüm bu tartışmaları ve yorumları birarada görmemiz Atatürk'ün demokrasi hedefini ve dönemin demokrasi anlayışını daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacaktır.

Bu fikir tartışmalarına ilk olarak Harf Devrimi sırasındaki çalışmalarıyla Atatürk'ün beğenisini kazanan Ahmet Cevat (Emre) Bey

tarafından çıkarılan *Yeni Muhit* dergisi[39] ve Başvekil İsmet Paşa'nın, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı Ali Naci (Karacan) Bey'e yayınlattırdığı *İnkılap* gazetesi[40] sayfalarında rastlıyoruz.

1 Kasım 1928'de yayın hayatına başlayan *Yeni Muhit*, önceleri magazin ağırlıklı iken 1930 Eylül'ünden itibaren Ahmet Cevat'ın demokratik rejim lehindeki yazılarıyla[41]; siyasal sistem tartışmalarının yer aldığı, bir ideoloji olarak belki de ilk kez "Kemalizm" adının geçtiği ve Kemalizm-Demokrasi ilişkisi üzerinde durulan bir "fikir" dergisi niteliği kazanmıştır[42].

Ahmet Cevat'ın özellikle 1931 yılı içerisinde yayınlanan makaleleri önemlidir. Birçok yazar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra faşizmi öven yazılar yazmaya başlarken, Ahmet Cevat demokrasi idealinden vazgeçmemiştir[43]. Mart 1931'de yayınlanan makalesinde[44]; Kemalizm'in "*derin bir içtimai-siyasi doktrin olduğunu*" vurgular. Kemalizm'in ilkelerini, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gereksinimlerinden yola çıkarak oluşturduğunu söyler. Bu sosyo-ekonomik yapıyı mesleklere göre (Bankerlik, Fabrikacılık, Ortaçiftçilik, Küçük köylü, İşçiler, Münevverler), tek tek ele alarak, açıklar. O'na göre;"*İçinden kahramanca bir mücadele ile sıyrıldığımız eski rejimin (saltanat feodalitesinin) mirası olan bu içtimai-iktisadi bünyenin umumi karakteristikleri: 1) Teşkilatsızlık, 2) kültürsüzlüktür. Bunun neticesi olarak halk bizde devletçi dir, yani kendi kuvvetli içtimai-iktisadi teşkilatları ve kültürü ile te'min edemediği her şeyi devletten isteyor...*"[45]. Ahmet Cevat, sosyo-ekonomik yapıyı bu şekilde belirledikten sonra, Kemalizm'in bu gerçeği görebilen bir doktrin olduğunu belirtir ve iki temel özelliğini; "*Kemalizm demokratik ve etatisttir (devletçidir)*" sözleriyle açıklar ve kapanan Serbest Cumhuriyet Fırkası liderini, Türkiye'de demokrasiyi yerleştirme gibi tarihi bir misyonu yeterince anlayamamakla eleştirir[46].

Aynı makalede en çok vurguladığı şey, demokrasinin yerleşmesi ve işlemesi için gerekli sosyo-ekonomik kurumların oluşturulmasıdır. Bu kurumları; Mahalle ve köy ocakları, "sınıfi" ve "zümrevi" klüpler, futbol ve izcilik takımları, kooperatif ve trade-union (işçi sendikaları) organizasyonları olarak sıralar ve sözlerine şu şekilde devam eder: "*Bir millet demokrasi terbiyesini bu suretle mektep sıralarından başlayarak alır ve bütün hayatını ma'şeri (ortak) heyecan ile cazibelerine kapılacağı demokratik uzviyetler içinde geçirir*"[47]. Bu makalesinde Ahmet Cevat'ın demokrasiyi gerçekleştirmek için kurumsallaşmanın gerektiği ve demokrasinin altyapısını oluşturacak

sosyo-ekonomik kurumlara işlerlik kazandırılması zorunluluğu üzerinde durduğunu görmekteyiz.

Ahmet Cevat'ın bir sonraki makalesi "Kemalizm ve Demokrasi"(Nisan 1931) başlığını taşır ve Kemalizm'in yönünün demokrasi olduğunu anlayamayanları eleştirmekle söze başlar[48]. Bu makalesinde de demokrasinin düşünsel altyapısının oluşturulmasından söz eder. Ahmet Cevat'a göre; *"Taazzi etmiş(olgunlaşmış) şekilde münakaşalar demokrasinin, Cumhuriyetin ruhudur. İşte büyük mesele: taazzi etmiş siyasi cereyanlar temsil edecek bir efkar-ı umumiye hazırlamaktır"*[49]. Böyle bir kamuoyunun hazırlanması için yapılacak çalışmaları bir "siyasi spor" olarak nitelendiren Ahmet Cevat, bir yandan demokratik hayatın CHF'nin koruyuculuğunda yaşanması gerektiğini söyler, sözünü ettiği "siyasi spor"ların klüplerini Türk Ocakları olarak gösterir, üyelerinin de halk antrenörleri olacağını belirtir[50]. Çünkü ona göre bu "siyasi spor"lar yani demokrasinin altyapısını oluşturacak çalışmalar büyük bir düzenlemeye ve "teşkilata" muhtaçtır[51]. Bu "siyasi sporları" gruplandırır. Bu gruplandırmaya göre; *"Bankerlerin, fabrikacıların, madencilerin, armatörlerin, ihracatçıların sahasında oynanacak sporlar köylüleri veya esnafı alakadar etmez. Ameleleri heyecanlandıracak siyasi sporlar ise köylünün anlayışına bile irişmiyebilir. Antrenörlerin mahareti sınıflara ve zümrelere ayrı ayrı siyasi spor heyecanını verebilmekte ve herkesi diğerlerinin oyunu ile alakadar edebilmekte görülecektir"*[52].

Dikkat edileceği gibi Ahmet Cevat, "sınıf" ve "zümre" kelimelerini kullanıyor ve Kemalizmin amacının bu sınıfların ayrı ayrı olan siyasi çıkarlarının, birbiriyle çelişmesini önlemek, birbiriyle ilişkilendirmek Atatürk'ün deyişiyle birbirinin "mütemmimi" yani tamamlayıcısı kılmak olduğunu vurguluyor. Öte yandan daha sonraki yıllarda ortaya çıkan, "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz" sloganına ters düşen bir şekilde, Türkiye'de sınıf profilini üretim ilişkileri açısından gözler önüne sererken (Bankerler; fabrikacılar; madenciler; armatörler; ihracatçılar; köylüler; esnaflar; işçiler şeklinde) bu sosyal sınıfların siyasi çabalarını ve kurumsallaşmalarını demokrasinin altyapısı olarak görüyor[53]. Bu sosyal sınıfların şekillenerek bir süre sonra "ahenktar" (uyumlu) bir siyasi hayat sistemi kurabileceğini de söylemekte ve bu hedefe ulaşmak için yapılmak istenenleri (anayasa değişiklikleri, seçimler), *"...demokrasiye muhtaç olduğu geniş yolu açmak için teşebbüs edilen siyasi hazırlık mukaddemesidir"*[54] şeklinde ifade etmektedir.

Makalesinin sonuna doğru, *"...okuyucularımız Kemalizmin*

memleketimizde en muvafık demokrasiyi kurmak gayesini ta'kib ettiği hususunda hiç bir şüphe besleyemezler..."[55] şeklindeki sözleri Ahmet Cevat'ın, Kemalizm'in demokrasi hedefine içten bağlılığının en açık kanıtıdır.

Yeni Muhit dergisinde, zaman zaman, birkaç yıl sonrasının Kadrocuları Şevket Süreyya (Aydemir), İsmail Hüsrev (Tökin) ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin yazıları da yayınlanmıştır. Bu yazılar daha çok "inkılap" ve ekonomi üzerine yazılardır[56].

Ahmet Cevat, demokrasi konusunda bu kadar inançlı iken, aynı dönemde yayınlanan *İnkılap* gazetesinde faşizmi öven yazılar yayınlanır[57]. Daha önce de belirttiğimiz gibi Başvekil İsmet Paşa'nın desteğini alan *İnkılap* , 30 Ağustos 1930 tarihinde yayımlanmaya başlamış ve 2 Şubat 1931 tarihine kadar 153 sayı çıkmıştır[58]. Gazetenin sahibi ve başyazarı Ali Naci (Karacan)'nin "Hürriyet değil, faşizm gibi bir idare istiyoruz"(11 Ekim 1930); "Evet, biz hürriyet değil, faşizm değil, Faşizm gibi bir idare istiyoruz"(15 Ekim 1930); "Rusya'da nasıl bir komünizm, İtalya'da nasıl bir faşizm varsa, bizde de bir Kemalizm olmalıdır" (2 Aralık 1930) başlıklı yazıları gazetenin otoriter ve totaliter eğilimli bir yaklaşım içerisinde olduğunu göstermektedir[59]. Daha önce *Yeni Muhit* dergisinde de yazıları yayınlanan Yakup Kadri, *İnkılap* gazetesindeki yazılarında, "*İnkılap devirlerinde hürriyet yalnız inkılapçılar içindir*" tezini savunmuştur[60]. Yine *İnkılap* 'ta, Burhan Asaf (Belge) da "*daha çok hürriyet ve parlamenter rejime olan tepkisini dile getirmiştir*"[61].

Kemalizm'in ideologlarından bir diğeri Mahmut Esat (Bozkurt)'tır. Birçok gazetede çeşitli konularda özelikle de Türk Devrimi konusunda yazıları çıkan Mahmut Esat ele aldığımız dönemde *Anadolu* gazetesinde "Yakın İhtilaller" ve "Demokrasi'de Partiler" başlıklı dizi yazılar yayınlamış ve bu yazılarında demokrasi konusuna değinmiştir[62]. Mahmut Esat özetle; "*dünyanın bugünkü(1931) devlet sistemlerini ifade eden rejimin fazla yorgun; bu bağlamda demokrasinin de bugünkü uygarlık ve onun gereklerini kaldıramayacak kadar hasta, hatta ağır hasta olduğunu belirtiyor. O'na göre, demokrasinin yerine konmak istenen Komünizm, Sosyalizm ve Faşizm 'üstünkörü' önlemlerdir*"[63]; "*Demokrasi; halk egemenliği demektir. Bu egemenlik; özgürlük, eşitlik ve adalet ilkesine dayanır. Demokrasi, partiler demek değildir... Günümüzün demokrasilerinin partilerden önce düzeltmek zorunda olduğu şeyler vardır. Hele bizim demokrasimizin! Örneğin iki dereceli seçim ulusal egemenliğin bölünmesine yol açıyor, bu uygun*

değildir... Partiler demokrasi için 'ihtiyari'dir; 'mecburi' olan özgürlük, eşitlik, adalet ve egemenliktir..."[64]; *"Yeni Türkiye devrim içindedir, yepyeni bir demokrasi kurmaya ve onu yürütmeye çalışmaktadır*"[65]. Mahmut Esat'ın bu görüşleri Ağustos ve Ekim 1931 tarihlidir. Daha sonraki yıllarda da Kemalizm ve demokrasi konusunu ele alan çalışmaları yayınlanmıştır[66].

1932 yılından itibaren bu fikir tartışmaları, hemen hemen aynı dönemde yayın hayatına başlayan *Kadro* (1932-1935); *Fikir Hareketleri* (1933-1940); *Yeni Adam* (1933-1979) ve *Ülkü* (1933-1950) dergileri çevresinde gelişme göstermiştir. Yukarıda da aktarmaya çalıştığımız gibi Türk Devrimi'nin ideolojisini oluşturma girişimleri, ideolojiye "Kemalizm" adını da vererek daha önceden başlamıştı. Ancak, Ocak 1932'deki ilk sayısıyla *Kadro* dergisi, Türk Devrimi'nin ideolojisini oluşturma görevini tek başına üstlenir şekilde bir tavır sergileyecektir. Bu tavır özellikle Recep Peker gibi CHF'nin etkili isimleri tarafından hoş karşılanmayacaktır[67]. Çünkü, Türk Devrimi üzerine görüş bildiren, onun düşünsel alt yapısını hazırlamaya çalışan başka aydınlar da vardır. Her şeye rağmen *Kadro* , Atatürk'ün de desteğini alarak yayınlanmış ve kamuoyunu oldukça etkilemiştir.

İktisadi atılımların yapılması düşünüldüğü bir dönemde Kadrocular, Atatürk'ün 1930'da ekonomide devletçiliğin uygulanmasına ilişkin görüşlerinin en koyu savunucuları olmuşlardır[68]. Kadrocuların demokrasi konusunda ise Atatürk'le aynı görüşte olmadıklarını görüyoruz. Onlara göre "klasik demokrasi=kapitalizm" çökmüştür[69]. Demokrasinin siyasi yönü üzerinde de pek durmak istemezler[70]. Burhan Asaf'ın "Hürriyet Mefhumu Etrafında" adlı makalesinde[71], "hürriyet" kavramının dünya gerçekleri karşısında sadece Batılılara ait olduğunu diğer birçok ulusun "hürriyet"inin ise yalandan başka bir şey olmadığını ele alan önemli değerlendirmeleri bulunmasına rağmen, makalesinin sonunda şunları söylemektedir: "*...hürriyetler, hiçbir zaman verilmiyerek daima alındıkları için, milli kurtuluş inkılabı, kendi hürriyet nazariyesini hakim kılmağa mecburdur. Bu nazariyeye göre ise, milletin hürriyet ve istiklali her bakıma göre tamam oluncaya kadar, fertler için, hak yok, vazife vardır*"[72]. Bu görüş ilk kez Ziya Gökalp'in "Vazife" adlı şiirinde dile getirdiği dayanışmacı korporatist görüşün[73] Milli Kurtuluş İnkılabı teorik çerçevesinde ifade edilmiş şeklidir. Bununla birlikte Kadrocuların "seçkinci" ve aşırı devletçi yönü kendilerini faşist-korporatist düşünceye yaklaştırmaktadır[74]. Kadrocular faşizmi reddetmektedirler. Günümüz

araştırmacılarına göre ise "*marksizmin yönteminden ve faşizmin demokrasiye olan tepkisinden esinlenerek Türk devriminin ideolojisini oluşturmaya*"[75] çalışmışlardır. *Kadro* 'ya göre; Türk devrimi, hedefi yalnız milletin siyasi bağımsızlığı olarak görünen bir "milli ayaklanış" gibi başlamış; bu ayaklanış, milletin siyasi bağımsızlığını kazanıp ta yeni bir siyasi sistem yaratmak işine de girişince hakiki bir ihtilal olmuştur[76]. Bu ihtilali, Milli kurtuluş hareketinin son safhası olarak gören ve inkılabın tamamlandığını, artık demokratik rejim içerisinde ilerlemekten başka birşey kalmadığını ileri sürenlere karşı *Kadro;* devrimin devam ettiğini, bilinen bütün demokratik ve antidemokratik sistemlerden ayrı bir "içtimai nizam" (sosyal sistem) oluşturmasının hem kendisi hem de bütün dünya milletleri için gerekli olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Bu sosyal sistemin özünü; "*imtiyazsız sınıfsız bir millet kuruluşu=Soysal milliyetçilik*" şeklinde formülleştirir[77]. Kadro'ya göre; "*İmtiyazsız sınıfsız bir millet fikri, yahut soysal bir milliyetçilik ideolojisi, Türk inkılabının maddi ve ameli inkişafile birleşince inkılap kendi mefhumunu (kavramını) da bulmuş oldu*"[78].Yine Kadro'ya göre; "*devletçilik bu yeni soysal milliyetçiliğin, bu yeni soysal ulus kurumunun bir müjdecisi oldu: İktisatta devletçilik, fikirde ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik...*"[79] Görüldüğü gibi *Kadro,* Türk Devriminin hedeflediği siyasal ve sosyal sistemi, bilinen bütün demokratik ve anti-demokratik sistemlerden ayırarak kendine özgü bir sistem olarak sunmakta ve her alanda devletçiliği savunmaktadır. Bu noktada Atatürk'ün hedefinden sapmakta, totaliter ve otoriter sistemlere yaklaşmaktadır. Atatürk, siyasal alanda demokrasiyi, iktisadi alanda devletçiliği uygun görmektedir. Her ne kadar Tek Parti Dönemi'nde CHF'nin totaliter ve otoriter eğilimleri görüldüyse de *Kadro* dergisinin kapanması ve Recep Peker'in projelerinin reddedilmesi örneklerinde de görüleceği üzere Atatürk, dünya konjonktüründe egemen olan totaliter eğilimleri engellemek istemiştir[80].

Aynı dönemde *Kadro* 'nun karşısında bir "demokrasi cephesi" de oluşmuştur. Bu "demokrasi cephesi", 1933 yılında çıkmaya başlayan *Yeni Adam* , *Fikir Hareketleri* ve bu ikisine dahil edebileceğimiz Ağaoğlu Ahmet'in *Akın* gazetesinden oluşmuştur. *Kadro, Fikir Hareketleri* ve *Yeni Adam* dergileri için şöyle diyor: "*...bu iki mecmua birleşsin. O vakit, hem demokrasi cephesi takviye edilmiş, hem de meydana biraz daha sarahat gelmiş olur.*"[81]

Hüseyin Cahit (Yalçın)'in Ekim 1933'ten itibaren yayınlamaya başladığı *Fikir Hareketleri* 'nde "demokrasi meselesi" diğer mevcut

siyasal sistemlerle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır[82]. Hüseyin Cahit'in yazılarından başka aynı konularda genellikle çeviri yazılar yer almıştır[83]. 29 Ekim 1933 yani Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü'nde çıkan ilk sayısında; Türkiye Cumhuriyeti'nin, imparatorlukların yıkılmasından sonra ortaya çıkan "*yeni demokrasilerden biri* " olduğunu savunan ve demokrasinin özelliklerinden bahseden giriş yazısıyla Hüseyin Cahit, *Fikir Hareketleri* 'nin çizgisini de ortaya koyacaktır[84]. Bu ilk sayıda yer alan "Türk İnkılabı" başlıklı çeviri yazıda eski İtalyan başbakanı Francesco Nitti, şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Türkiye'de genç Türklerin pek çabuk zeval bulan teşebbüsleri istisna edilirse, hiçbir zaman ne hürriyet görülmüştür, ne hakiki bir parlamento, ne de demokrasi. Mustafa Kemal bütün bunları işte her şeyden mahrum olan memlekete soktu. İntihabat sisteminin zorluksuz işlediği, parlamentonun daima iyi işlediği iddia olunamaz. Fakat ne de olsa imkan müsait olduğu kadar işliyor*"[85]. Francesco Nitti'nin Türkiye'deki demokratik gelişmeleri övmesi, onun bu övgüden bir çıkarı olamayacağını düşünürsek, kendi ülkesindeki gibi dikta rejimleri karşısında demokrasiyi uygulamaya çalışan ülkeleri takdirle karşıladığını gösteriyor.

Hüseyin Cahit de demokrasi anlayışını "milli hakimiyet" esasına dayandırmıştır[86]. Yazılarında sık sık bu esası temel alır ve demokrasi karşısındaki Komünizmi, işçi sınıfının diktatörlüğüne dayanan bir "sınıf hakimiyeti"; Faşizmi de kişi egemenliğine dayalı "keyfi hakimiyet" olarak görür[87].Demokrasinin bir buhran içinde olmakla birlikte, aslında parlamentarizmin iflas ettiği *Fikir Hareketleri* 'ndeki yazılarda genel kabul görür. Diktatörlüklerin bazen parlamentarizme (ya da demokrasiye) göre iyi işlediği görülse de "*Hakka, adalete tecavüz üzerine istinat ettikleri, ahlak mefhumunu çiğnedikleri için...*"[88], yani keyfi uygulamalara dayandıkları için zararlarının, demokrasiye göre yararlarından daha fazla olduğu vurgulanır[89].

Hüseyin Cahit'in Türkiye'deki demokrasi örneğine de temel oluşturan görüşleri ilginçtir: "*Milli hakimiyet rejimi de her memlekette bütün milletin hür surette tahakkuk etmiş reyleri neticesinde vücut bulmamıştır. Küçük bir akalliyetin isyanı memlekete bu hürriyeti bahşetmiştir ve o küçük akalliyet bir müddet ekseriyete hakim bir vaziyette kalmıştır... Fakat, böyle olmakla, milli hakimiyet rejimi gene diktatörlük batağına saplanmaz. Burada onu keyfi idarelerden ayıran bariz bir vasıf vardır: prensip ve gaye. Milli hakimiyet rejimini kuran akalliyet bunu şahsi ve indi bir idare ve prensip namına yapmaz. Henüz*

siyasi terbiyesini kemale erdirmemiş memlekette bu mükemmeliyeti ve inkişafı temin için, bir terbiye hareketi olarak, yüksek bir ideal namına çalışır. Bu ideal aşkıdır ki milli hakimiyeti yerleştirmeğe hayatını hasreden akalliyeti diktatörlük fikirlerinden ve ayıplarından uzak tutar ve ona yüksek ve muhterem bir mevki temin eder"[90].

Hüseyin Cahit, *Kadro* ve aynı çizgideki *Kooperatif* dergileriyle girdiği polemiklerde demokrasiyi "milli hakimiyet" ve siyasi hürriyetler olarak gördüğünü yineler. İktisadi devletçilik-demokrasi ilişkisi konusunda da demokrasinin mutlaka "iktisadi hürriyetçilik" (yani liberalizm) olmadığını, siyasi anlamda demokrasiyle iktisadi devletçiliğin bir arada var olmasının, bir "demokrasi inkılabı" olarak gördüğü Türk devriminin ilerlemesine, genişlemesine engel olmayacağını savunmaktadır[91].

1933 Üniversite Reformu'yla Darülfünun'dan ayrılan İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)'nın yayınladığı *Yeni Adam* dergisi de demokrasiyi savunmuştur. İsmail Hakkı, demokrasi anlayışını yine *Kadro* dergisiyle yapılan bir polemikte şu şekilde açıklıyor: "*Kadro'nun kafasındaki demokrasi mefhumu benimkinin aynı değil, o demokrasi diyince parlemantoculuk anlıyor, ben ise hukukluk, birlikçilik, ilimcilik, sanayicilikten ibaret başka bir şey anlıyorum. Hürriyet, müsavat ve adaletten o XIX'uncu asrın idealini anlıyor, ben yaşıyan Türk demokrasisinin ahlaklık umdelerini kasdediyorum*"[92].

İsmail Hakkı, daha çok demokrasinin kültürel altyapısını oluşturmak gibi bir işlevi üstlenmiş; çağdaş toplumu oluşturacak eğitim ve kültür konularına ağırlık vermiştir[93]. *Yeni Adam* 'da yayınlanan "Demokraside Terbiye" adlı makalesinde yukarıda sıraladığı demokrasi ilkelerini; "*Terbiye, cemiyetin işçisidir. Terbiye cemiyeti için insan yetiştiren işçidir. Demokrasi terbiyesi demokrasiye layık insan yetiştiren işçidir.*" vurgusunu tekrarlayarak tek tek açıklamış ve demokrasi-eğitim ilişkisinin önemini vurgulamıştır[94]. *Demokrasi ve Sanat* (1931) gibi kitaplarında da bu etkinliğinin örneklerini vermiştir[95].

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ideologlarından ve liberalizmin önde gelen savunucularından biri olan Ağaoğlu Ahmet de "demokrasi cephesi" içerisinde *Akın* gazetesiyle[96] yer alacaktır. Ağaoğlu'nun yayınladığı *Akın* gazetesi, 29 Mayıs 1933'te çıkmaya başlamış ve 119 sayı çıktıktan sonra CHF'ye muhalif bir çizgi izlemesi sonucu kapanmak zorunda kalmıştır[97]. Ağaoğlu Ahmet, *Akın* 'daki yazılarında; Hüseyin Cahit'in *Fikir Hareketleri* 'nde demokrasilerde parlamenter sistemin iflas ettiğine ilişkin görüşlerine karşılık, parlamentarizmi ve

parlamenter demokrasiyi savunmuştur[98]. Faşizm, Hitlerizm ve Komünizmi eleştirerek Kemalizm'i işleyen Ağaoğlu, Kemalizm'in 6 ilkesinden özellikle devletçilik ilkesini gözardı etmiştir[99]. Bununla birlikte aynı yıl yayınlanan *Devlet ve Fert* (1933) adlı kitabında ise devletçilik ilkesine daha farklı yaklaşmıştır. Bu kitabında Kadrocuların katı devletçilik anlayışını eleştirirken, kendi devletçilik anlayışını "demokrasi devletçiliği" şeklinde isimlendirmiştir[100]. Ağaoğlu'nun Kemalizm-Demokrasi ilişkisini aksettiren şu görüşleri de önemlidir: "... *Kemalist İnkılabının birinci hedefi her nevi mistisizmi ve mutlakiyeti yıkmak ve vatandaşlara tefekkür ve söz serbestilerini vererek başkasının hakkına tecavüz etmemek şartile herkese istediği gibi düşünmek, anlamak ve söylemek hakkını taminden ibarettir* "[101]. Ağaoğlu yine Kemalizm-devletçilik ilişkisi üzerine de; "*Filhakika biz de devlet için, icap ettiği ve ihtiyac olduğu zamanlar tezatları bertaraf etmek ve içtimai nizamı korumak için müdahale eylemek selahiyetini tanıyoruz*"[102] demektedir. Buna rağmen Ağaoğlu, mevcut rejimi fırsat buldukça eleştirmiş, eleştirilerden Atatürk'ü ayırmaya çalışmış, zaman zaman çelişen görüşler de ortaya koymuştur[103].

CHF'nin resmi yayın organı *Ülkü* dergisi ise içlerinde görüş olarak Atatürk'e en yakın olanıdır. Zaten dergiye bu ismi veren de Atatürk'tür[104]. *Ülkü* dergisi, *Kadro* 'ya alternatif olarak, CHF içindeki Kadro muhalifleri (Recep Peker gibi) tarafından çıkarılmıştır[105]. *Ülkü* 'nün *Kadro* 'ya göre daha çok sosyo-kültürel ve eğitim ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Zaman zaman Recep Peker'in otoritarizm kokan yazıları yayınlansa da[106], özellikle Mehmet Saffet (Engin) ve Nusret Kemal (Köymen) özgürlükçü demokrasiyi savunan yazılar yazmışlardır.

Örneğin Mehmet Saffet, *Ülkü* 'nün 3. sayısında yayınlanan "Devlet ve Vatandaş" adlı makalesinde şunları söylemektedir: "*Hürriyetin tesisi demek bir takım kayıtları teşkilat altına almak demektedir. Kendi kendini idare eden müstakil bir halk kütlesinde yani demokratik bir cumhuriyet şeklinde idare edenlerle idare edenlerin teması kadar zaruri bir ihtiyaç yoktur. Ancak o sayede bütün vatandaşlara mütesaviyen şamil olacak bir hürriyet tesisine imkan hasıl olur...*"[107]. O'na göre; "... *demokratik bir devlette siyasi murakabeden, teşrii (yasama) ve idari makineden daha mühim esas ahlaki meseledir. Müesseselerin manevi rolleri ve hususiyetleridir. Vatandaşların ferdi hakları ve vazifeleri hep birden cemiyetin ve devletin tanıdığı manevi nizam sistemini meydana getirir. Vatandaşların ferdi hakları ise ancak*

umumun müşterek menfaati esasına istinat edebilir ve daima bir vazife ile müterafiktir... ***İşte demokrasi, vatandaşlar arasında veya vatandaşlar ile devlet arasında ahenkli bir teşriki mesaidir,*** *dediğimiz zaman bu tarif hak mefhumunun bu suretle doğru olarak anlaşılmasının tabii bir neticesidir. Hakiki demokratik rejimde bu tarif en yüksek tecellisini bulmuştur. Türk milleti tarihte görülmedik fedakarlığı ve kahramanlığı ile kurduğu cumhuriyet rejiminde bu yüksek ülkünün tahakkukunu istihdaf ediyor. Büyük Gazi milletine bu hedefi kuvvetle göstermiştir. Üzerinde yürüyeceğimiz ve yükseleceğimiz yol ancak bu yoldur*"[108]. Açıkça görüleceği üzere Mehmet Saffet, Kadrocu yazarlar gibi "hak yok, vazife var" dememekte, hak-vazife; devlet-vatandaş ilişkisini demokratik bir açılımda değerlendirmekte, bunların arasındaki uyumu demokrasinin işlemesi olarak göstermektedir. Aynı zamanda *Ülkü* 'nün *Kadro* 'dan farkı bu görüşlerde belirginleşmektedir. Hedefin demokrasi olduğu, bu hedefi Atatürk'ün belirlediği ve izlenecek yolun "demokrasi" olduğu net olarak dile getirilmiştir.

Mehmet Saffet, "İnkılap Terbiyesi" adlı başka bir makalesinde de Türk Devrimi'nin her alanda bir ulusal egemenlik devrimi olduğunu söyler, "*bunun en kısa felsefi ifadesi cumhuriyet, yahut içtimai demokrasidir*" diye ekler[109]. Dikkat edilirse "içtimai demokrasi (sosyal demokrasi)" sözcüğünü kullanır. Mehmet Saffet'e göre; "*İçtimai demokrasi, yahut halk hakimiyeti denilen içtimai felsefenin gerek manevi, gerek maddi cephesinde şu üç esas vardır:*

1- Disiplinli hürriyet, yahut hak ve vazife münasebeti.

2- Müsavi fırsatlar, yahut şahsiyetlerin azami inkişafını temin.

3- Tesanüt, yahut milli ruhun azami inkişafını temin.

Disiplinli hürriyet, başkalarının kanunen ve ahlaken tayin edilen hak ve vazifelerine tecavüz etmemek şartiyle herkesin düşünüşünde, söyleyişinde ve hareketlerinde serbest olması demektir..."[110]. Diğer ilkeleri burada açmaya gerek duymadım, sadece "disiplinli hürriyet" kafalarda soru işareti bırakabilir düşüncesiyle Mehmet Saffet'in açıklamasına yer vermeyi uygun gördüm. Burada işlenen özgürlüklerin sınırı, kişilerin fırsat eşitliğinin ve bireyler arası dayanışmanın sağlanmasını Mehmet Saffet'in "cumhuriyet=sosyal demokrasi"nin ilkeleri olarak belirlemesi önemli.

Mehmet Saffet gibi Nusret Kemal'in de yaklaşımlarının, o dönemdeki bir grup aydının bakış açısını vermesi açısından çok ilginç ve önemli olduğunu görmekteyiz. Nusret Kemal, "Halkçılık" adlı makalesinde şunları söylemiş: "*Cumhuriyetçiliğin temeli halkın memleketi idare edebilecek bir seviyeye planlı bir surette eriştirilmesi*

olduğu halde, halk hiçbir yerde ve hiçbir zaman bu seviyeye getirilmemiş ve halkın cahilliği ve zaafları cumhuriyetçilik namına zümreler tarafından istismar olunmuştur. Şimdiye kadar görülen demokrasilerde halka verilen azami rol tasvipçilikten ibaret kalmış, memleket idaresine çok pasif bir iştirakten öteye geçememiştir"[111]. Bu gibi eksiklikleri demokrasinin güncel tezatları ve zaafları olarak gören Nusret Kemal, sözlerinin devamında; "*Demokrasi bir inkılabın mahsulü değil, gayesidir. İnkılap, bu gayenin önünü setliyen engelleri yıkmak, bu gayeye giden yolu açmak ve cemiyeti bu gayeye vardırarak şuuru kurmak için yapılır...*"[112] dedikten sonra "demokrasi inkılapçıları"nın başlangıçta bir diktatör gibi algılanabilineceğini ve bir tür "zümre idaresi"nin uygulanabileceğini söyler[113]. Ancak "Demokrasi için inkılap" anlayışının, dikta rejimlerine göre farkını halkçılık ilkesiyle şu şekilde açıklar: "*Halkçı bir devletin en büyük vazifesi halkı mümkün olduğu kadar süratle kendi kendini idare edecek kültür ve şuur seviyesine vardıracak tedbirler almak ve halk arasından bu seviyeye varanları otomatik bir surette memleket idaresine ortak edecek şekiller koymaktır... Milleti idare hakkı bu ehliyete malik olanlara, ve tam olarak, vermek lazımdır. Demokrasinin gayesi de bütün halkı bu ehliyete vardırmaktır*"[114].

Demokrasi için halk eğitimine önem verdiğini gördüğümüz Nusret Kemal, aynı konuda yazdığı "Halk Terbiyesi" başlıklı makalesinde bu konuyu irdelemektedir. Nusret Kemal'e göre; "'*Halk terbiyesi, psiko-fiziyolojik vasıflar itibariyle normal bir inkişaf seviyesine varmış insanların kafalarını işlemeğe, yani onları karşılaşacakları her vaziyette kendi düşünceleriyle hareket etmeğe, her meseleye kendi kafalariyle hal aramağa alıştırmak gayesiyle yapılan faaliyetlerin hepsine denir'. **Kafası hür ve salim düşünceye alışmış vatandaşların çoğalmasıdır ki demokrasileri muvaffakiyete ve memleketleri, dolayısiyle beşeriyeti, saadete erdirecektir***"[115]. Buradan da anlaşılacağı gibi demokrasinin yerleşebilmesi için, halkın eğitim yoluyla kendi kendisini yönetecek düzeye ulaşması gerekmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki bu şekilde demokrasiyi tartıştıran, okullarda demokrasiyi, hürriyeti anlattıran, ülkede kültürün ve ekonominin gelişmesi için -her türlü yetersizliğe rağmen- çaba sarfeden bir liderin ve onun uygulamak istediği sistemin antidemokratik olduğunu iddia etmek pek doğru bir değerlendirme olmayacaktır[116]. Atatürk'ün sözleriyle sonlandıracak olursak; "***Bir milletin Harsı (kültürü) yükseldikçe Ferdi Hürriyetin tatbikat sahaları***

genişler ve çoğalır..."[117]. Bu gerçek, günümüz Türkiyesi için de geçerlidir.

DİPNOTLAR

1 Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa yay., İstanbul, 1996; Levent Köker, **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim yay., İstanbul, 1995; Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge ktb., Ankara, 1992; Walter F. Weiker, **Political Tutelage and Democracy in Turkey - The Free Party and its Aftermath**, E.J. Brill, Leiden, 1973; Ergun Özbudun, "Atatürk ve Demokrasi", **Atatürkçü Düşünce**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1992 içerisinde, ss.231-241; Sina Akşin, "Atatürk Döneminde Demokrasi", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, cilt:47, sayı:1-2, Ocak-Haziran 1992 (Prof.Dr.Gündüz Ökçün'e Armağan), ss.245-252; Tevfik Çavdar, "'Hakimiyeti Milliye' ve 'Ulus'ta Demokrasi Yaklaşımı", **Bilim ve Sanat**, sayı:31, Temmuz 1983, ss.15-21; Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Bilgi yay., Ankara, 1986; Mete Tunçay, **T.C.'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması(1923-1931)**, Cem yay., İstanbul, 1992; **Sol Kemalizme Bakıyor**, haz: L.Cinemre-R.Çakır, Metis yay., İstanbul, 1991; **2.Cumhuriyet Tartışmaları**, haz: M.Sever-C.Dizdar, Başak yay., Ankara, 1993 vd.

2 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Layihası (Halkçılık Programı) metni için bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Cilt:4, İ:67, C:3, (18.9.1336/1920), TBMM Basımevi, Ankara, 1980, ss.201-209; İsmail Arar, **Atatürk'ün Halkçılık Programı**, Baha mtb., İstanbul, 1963; Ayrıca bkz. Ergun Özbudun, a.g.m., s.232.

3 Özbudun, a.g.m., s.232.

4 A.g.m., s.232.

5 Aktaran Hakkı Uyar, **Türkiye'de Tek Parti Dönemi'nde İktidar ve Muhalefet(1923-1950)**, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1998, s.51.

6 "Demokrasi, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, iktidarın sonuçta halkta olduğu ve hükümetin de halkın gereksinimlerine hizmet için kurulduğu sistemdir. Lincoln*, Gettysburg'daki konuşmasının sonunda bu noktayı dile getirmiştir. 'Halka ait' demek, hükümetin halkın hükümeti olduğunu belirtmektir. 'Halk tarafından' demek, yurttaşların siyasete katılıp temsilcilerini ve yöneticilerini denetlediğini belirtmektir; bu, Yunan *Demokratia* 'ya ve Atina *Polis* 'indeki uygulamalara benzer bir kavramdır. 'Halk için' demek, halkın hükümetin emrinde değil, hükümetin halkın hizmetinde olduğunu söylemektir.", Leslie Lipson, **Demokratik Uygarlık**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1984, s.237;

* Lincoln(1809-1865), A.B.D.'nin 16.Başkanı (1861-1865).

7 Özbudun, a.g.m., s.235.

8 Afet (İnan), **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler**, I.Kitap, Devlet mtb., İstanbul, 1931, s.24.

9 Özbudun, a.g.m, s.232-233.

10 Bkz., Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, ss.24-28.

11 Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, T.T.K., Ankara, 1988 içerisinde, s.406-407.

12 Osman Okyar, "Atatürk ve Devletçilik Politikası", **Atatürkçü Düşünce**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1992, s.1023.

13 Afet İnan, Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün..., ss.432-449.

14 **A.g.e.**, ss.429-431.

15 **A.g.e.**, s.432.

16 **A.g.e.**, ss.432-435.

17 **A.g.e.**, ss.435-437.

18 **A.g.e.**, ss.438-442.

19 **A.g.e.**, ss.442-443.

20 **A.g.e.**, s.444.

21 **A.g.e.**, s.445.

22 **A.g.e.**, s.448-449; *Kitabın 1931 tarihli baskısında "Mutedil" sözcüğü kaldırılmıştır. Bkz., s.59.

23 **A.g.e.**, s.3.

24 **A.g.e.**, s.9.

25 **A.g.e.**, s.450; s.466.

26 **A.g.e.**, s.43; s.547.

27 Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, Karacan yay., İstanbul, 1987, s.31; **Fethi Okyar'ın Anıları**, haz:O.Okyar-M.Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1997, s.91-92.

28 Yetkin, **a.g.e.**, s.30.

29 Yetkin, **a.g.e.**, s.32; ayrıca bkz. Fethi Okyar'ın Anıları, ss.92-105.

30 Bkz.M.Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım(1905-1950)**, Yaylacık mtb.,

İstanbul, 1968, ss.191-194; Yetkin, **a.g.e.**, ss.127-204.

31 Yetkin, **a.g.e.**, s.208-209.

32 Fethi Okyar'ın Anıları, s.41.

33 Yetkin, **a.g.e.**, s.47; Sertel, **a.g.e.**, s.194.

34 Yetkin, **a.g.e.**, ss.231-234; Sertel, **a.g.e.**, s.194.

35 **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Atatürk Araştırma Merkezi yay.; Ankara, 1989, (II.Cilt içerisinde), s.290-291.

36 Bkz. Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi(1930-1945)**, Altın Kitaplar yay., Ankara, 1983, s.59; Yusuf Bayraktutan, **Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları**, T.C. Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1996, s.150-151; Necdet Ekinci, **II.Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997, ss.89-97.

37 **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, (III.cilt içerisinde), s.130.

38 Hakkı Uyar, "Resmi İdeoloji ya da alternatif resmi ideoloji oluşturmaya yönelik iki dergi: Ülkü ve Kadro mecmualarının karşılaştırmalı içerik analizi", **Toplum ve Bilim**, sayı:74, (Güz 1997), s.181-182; Temuçin F.Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, T.C.Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1994, s.7.

39 Bkz.Temuçin F.Ertan, "Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit", **Kebikeç**, Yıl:2, Sayı:5 (1997), ss.17-34.

40 Bkz. Tunçay, **a.g.e.**, 518-519.

41 Ertan, **a.g.e.**, s.56.

42 Ertan, a.g.m., ss.23-29.

43 Ahmet Cevat (Emre), "Kemalizm ve Demokrasi", **Yeni Muhit**, No:30, Sene:3, Nisan 1931, ss.1-3.

44 Ahmet Cevat (Emre), "İzmir Nutuklarından Aldığımız Dersler İçtimai-İktisadi Teşkilat İhtiyacı", **Yeni Muhit**, No:29, Sene:3, Mart 1931, ss.1-3.

45 A.g.m., s.2.

46 A.g.m., s.2.

47 A.g.m., s.3.

48 Ahmet Cevat (Emre), "Kemalizm ve Demokrasi", s.1.

49 A.g.m., s.3.

50 A.g.m., s.3.

51 A.g.m., s.3.

52 A.g.m., s.3.

53 A.g.m., s.3.

54 A.g.m., s.3.

55 A.g.m., s.3.

56 Ertan, **a.g.e.**, s.56.

57 Tunçay, **a.g.e.**, s.518; Ertan, **a.g.e.**, s.57.

58 Tunçay, **a.g.e.**, s.518.

59 Tunçay, **a.g.e.**, s.518; Ertan, **a.g.e.**, s.15-16,57.

60 Tunçay, **a.g.e.**, s.518; Ertan, **a.g.e.**, s.57.

61 Ertan, **a.g.e.**, s.57.

62 Aktaran Hakkı Uyar, "Türk Devrimi'ni Teorileştirme Çabaları: Mahmut Esat Bozkurt Örneği-II", **Tarih ve Toplum**, sayı:120 (Aralık 1993), s.11-12.

63 Uyar, a.g.m., s.11.

64 A.g.m., s.11-12.

65 A.g.m., s.12.

66 Mahmut Esat Bozkurt, ilk baskısı 1940 yılında çıkan *Atatürk İhtilali* adlı eserinde Kemalizm ve demokrasi konusunda şunları söylüyor: "Kemalizm otoriter bir demokrasidir ki, kökleri halktadır. Türk milleti bir Piramide benzer, tabanı halk, tepesi yine halktan gelen başdır ki, bizde, buna şef denir. Şef otoritesini yine halktan alır. Demokrasi de, bundan başka bir şey değildir."; bkz., **Atatürk İhtilali**, 2.baskı, Altın Kitaplar yay., Ankara, 1967, s.137.

67 Hakkı Uyar, "Resmi İdeoloji ya da...", **Toplum ve Bilim**, sayı:74 (Güz 1997), s.182-183.

68 Vedat Nedim (Tör), "İktisatta İstiklal", **Kadro**, sayı:22 (Teşrin-i Evvel 1933), ss.14-18; Ertan, **a.g.e.**, ss.95-117.

69 Burhan Asaf, "Rejimler Nasıl Niçin Değişiyor?", **Kadro**, sayı:12 (I.Kanun), s.27-28; Burhan Asaf, "Hürriyet Mefhumu Etrafında", **Kadro**, sayı:21 (Eylül 1933), ss.29-32; Ayrıca bkz., İ.Tekeli-S.İlkin, "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro", **Toplum ve Bilim**, sayı:24 (Kış 1984), s.50-51.

70 Ertan, **a.g.e.**, s.121-122.

71 Burhan Asaf, "Hürriyet Mefhumu Etrafında", ss.29-32.

72 A.g.m., s.32.

73 Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim yay., 1.baskı, İstanbul, 1989, s.73-74.

74 "solidarist korporatizm daha çoğulcu ve ılımlı devletçi,...faşist korporatizm ise tekçi ve totaliterdir."; Parla, **a.g.e.**, s.8.

75 Ertan, **a.g.e.**, s.146.

76 **Kadro**, sayı: 35-36 (İlkkanun-Sonkanun 1934-1935), s.5.

77 A.g.y., s.5.

78 A.g.y., s.6.

79 A.g.y., s.6.

80 Ertan, **a.g.e.**, s.167-168; Sina Akşin, "Atatürk Döneminde Demokrasi", s.247; Uyar, "Resmi İdeoloji ya da...", s.190-191.

81 "Mecmualarımız", **Kadro**, Sayı:27 (Mart 1934), s.52

82 Francesco Nitti, "Demokrasi Meselesi", **Fikir Hareketleri**, Yıl:1, sayı:3 (9 Teşrinisani 1933), ss.1-3.

83 Cemil Koçak, "Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri", **Tarih ve Toplum**, sayı:68 (Ağustos 1989), s.27.

84 Hüseyin Cahit (Yalçın), "Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıldönümü", **Fikir Hareketleri**, Yıl:1, sayı:1 (29 Teşrinievvel 1933), ss.1-3.

85 Francesco Nitti, "Türk İnkılabı", **Fikir Hareketleri**, Yıl:1, sayı:1 (29 Teşrinievvel 1933), s.4.

86 Hüseyin Cahit (Yalçın), "Bir Hulasa: Milli Hakimiyet Rejimi ve Düşmanları", **Fikir Hareketleri**, cilt: 2, sayı 52, (18 Teşrinievvel 1934), ss. 401-403; Hüseyin Cahit, "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", **Fikir Hareketleri**, Yıl:1, sayı:9 (21 Kanunuevvel 1933), ss.1-3.

87 Hüseyin Cahit, "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", s.2.

88 Hüseyin Cahit, "Bir Hulasa: Milli Hakimiyet Rejimi...", s.401.

89 A.g.m., s.401.

90 A.g.m., s.403.

91 Koçak, a.g.m., s.29; Ertan, **a.g.e.**, ss.187-197.

92 İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), "Kadro'ya Cevap", **Yeni Adam**, sayı:29 (16 Temmuz 1934), s.8; Ertan, **a.g.e.**, s.200-202.

93 Duygu Köksal, "Yeni Adam ve Yeni Kadın: 1930'lar ve 1940'larda Kadın, Cinsiyet ve Ulus", **Toplumsal Tarih**, sayı:51 (Mart 1998), s.31.

94 İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), "Demokraside Terbiye", **Yeni Adam**, sayı:4 (22 Kanunusani 1934), s.2.

95 İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), **Demokrasi ve Sanat**, Sanayi-i Nefise mtb., İstanbul, 1931.

96 Hakkı Uyar, "1930'larda Türkiye Basınında 'Liberal' Muhalefet: Ağaoğlu Ahmet'in Akın Gazetesi", **Toplumsal Tarih**, sayı:41 (Mayıs 1997), ss.43-50.

97 Uyar, a.g.m., s.43.

98 A.g.m., s.48.

99 A.g.m., s.43,48.

100 Ağaoğlu Ahmet, **Devlet ve Fert**, Sanayi-i Nefise mtb., İstanbul, 1933, s.52.

101 **A.g.e.**, s.57.

102 **A.g.e.**, s.73.

103 Güven Bakırezer, "Batı Medeniyeti Hayranı Liberal Bir Aydının Çelişki ve Sınırları: Ahmet Ağaoğlu", **Toplumsal Tarih**, sayı:41 (Mayıs 1997), s.40-42.

104 Uyar, "Resmi İdeoloji ya da...", s.185.

105 A.g.m., s.183.

106 Recep Peker, "Uluslaşma-Devletleşme", **Ülkü**, cilt:7, sayı:40 (Haziran 1936), ss.321-327.

107 Mehmet Saffet (Engin), "Devlet ve Vatandaş", **Ülkü**, cilt:1, sayı:3 (Nisan 1933), s.184.

108 A.g.m., s.184.

109 Mehmet Saffet (Engin), "İnkılap Terbiyesi", **Ülkü**, cilt:2, sayı:8 (Eylül 1933), s.106. Bu konuda, Mehmet Saffet(Engin)'in, **Türkiye'de Demokrasi İnkılabı**, İstanbul, 1928 adında kitabı bulunmaktadır.

110 Mehmet Saffet, a.g.m., s.106.

111 Nusret Kemal (Köymen), "Halkçılık", **Ülkü**, cilt:1, sayı:3 (Nisan 1933), s.186.

112 A.g.m., s.186-187

113 A.g.m., s.187.

114 A.g.m., s.187.

115 Nusret Kemal (Köymen), "Halk Terbiyesi", **Ülkü**, cilt:2, sayı:7 (Ağustos 1933), s.19.

116 Bu konuda Bkz. Tevfik Çavdar, a.g.m., s.21.

117 Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, T.T.K. yay., Ankara, 1988, s.466.